

سازمان اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران

دانشگاه آزاد اسلامی
واحد تفت
دانشکده علوم انسانی

پایان نامه برای دریافت درجه کارشناسی ارشد در رشته حقوق
گرایش جزا و جرم شناسی

عنوان

حقوق متهمین سیاسی در قوانین موضوعه ایران و فقه امامیه

استاد راهنما

دکتر محمدحسین جعفری

نگارنده

وحید وارسته تفتی

تیر ماه ۱۳۹۷

بسمه تعالی
فرم شماره (۲۰)
تاییدیه هیات داوران

بدینوسیله تایید می شود که جلسه ی دفاع از پایان نامه آقای وحید وارسته تفتی با عنوان : **حقوق متهمین سیاسی در قوانین موضوعه ایران و فقه امامیه** با حضور هیات داوران ذیل تشکیل گردید و هیات داوران پس از مطالعه پایان نامه و شرکت در جلسه دفاع صحت و کفایت تحقیق انجام شده را بر اساس مقررات دانشگاه آزاد اسلامی جهت اعطای درجه کارشناسی ارشد در رشته ی **حقوق گرایش جزا و جرم شناسی** به نامبرده مورد تایید قرار می دهند.

(۱) آقای دکتر محمدحسین جعفری

سمت در پایان نامه: استاد راهنما استادمشاور داور داخل دانشگاه داور خارج دانشگاه

امضاء

(۲) آقای دکتر محمدمهدی برگی

سمت در پایان نامه: استاد راهنما استادمشاور داور داخل دانشگاه داور خارج دانشگاه

امضاء

(۳) آقای دکتر سیداحمد میرخلیلی

سمت در پایان نامه: استاد راهنما استادمشاور داور داخل دانشگاه داور خارج دانشگاه

امضاء

(۴) آقای / خانم دکتر

سمت در پایان نامه: استاد راهنما استادمشاور داور داخل دانشگاه داور خارج دانشگاه

امضاء

به نام خدا

فرم شماره (۲۱)

منشور اخلاق پژوهش

با استعانت از خدای سبحان و با اعتقاد راسخ به اینکه عالم محضر خداست و او همواره ناظر بر اعمال ماست و به منظور انجام شایسته ی پژوهش های اصیل، تولید دانش جدید و بهسازی زندگانی بشر، ما دانشجویان و اعضای هیات علمی دانشگاه ها و پژوهشگاه های کشور:

تمام تلاش خود را برای کشف حقیقت و فقط حقیقت به کار خواهیم بست و از هرگونه جعل و تحریف در فعالیتهای علمی پرهیز می کنیم.

حقوق پژوهشگران، پژوهیدگان (انسان، حیوان، گیاه و اشیاء)، سازمان ها و سایر صاحبان حقوق را به رسمیت می شناسیم و در حفظ آن می کوشیم.

به مالکیت مادی و معنوی آثار پژوهشی ارج می نهیم، برای انجام پژوهشی اصیل اهتمام ورزیده از سرقت علمی و ارجاع نامناسب اجتناب می کنیم.

ضمن پایبندی به انصاف و اجتناب از هرگونه تبعیض و تعصب، در کلیه فعالیتهای پژوهشی رهیافتی نقادانه اتخاذ خواهیم کرد.

ضمن امانتداری، از منابع و امکانات اقتصادی، انسانی و فنی موجود استفاده بهره ورانه خواهیم کرد.

از انتشار غیر اخلاقی نتایج پژوهش نظیر انتشار موازی همپوشان و چندگانه (تکه های) پرهیز می کنیم.

اصل محرمانه بودن و رازداری را محور فعالیتهای پژوهشی خود قرار می دهیم.

در همه فعالیتهای پژوهشی به منافع ملی توجه کرده و برای تحقق آن می کوشیم.

خویش را ملزم به رعایت کلیه هنجارهای علمی رشته خود، قوانین و مقررات، سیاستهای حرفه ای، سازمانی،

دولتی و راهبردهای ملی در همه مراحل پژوهش می دانیم.

رعایت اصول اخلاق در پژوهش را اقدامی فرهنگی می دانیم و به منظور بالندگی این فرهنگ، به ترویج

و اشاعه آن در جامعه اهتمام می ورزیم.

امضاء دانشجو

امضاء استاد راهنما

تقدیم به:

سرور آزادگان جهان

حضرت ابا عبدالله الحسین و حضرت قمر بنی هاشم ابوالفضل العباس

و تقدیم به:

پدر و مادر گرانقدرم و همسر و دختر عزیزم

که بدون حمایت‌های بی دریغ آنان این مجموعه به ساحل مقصود ره نمی‌یافت.

تشکر و قدردانی

وظیفه خود می‌دانم که مراتب سپاس و تقدیر خود را از تمامی عزیزانی که با مشارکت خود، بنده را در اجرای این پژوهش یاری کردند، اعلام دارم.

از استاد راهنمای گرانقدر جناب آقای دکتر محمد حسین جعفری که با راهنمایی‌های ارزنده و روشنگرانه خویش در انجام این پژوهش راه‌گشای من بودند نهایت سپاس و تقدیر را دارم و از خداوند منان برای ایشان سلامتی و موفقیت روزافزون آرزو مندم.

فهرست مطالب

عنوان

صفحه

ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED. چکیده

فصل اول : کلیات تحقیق

- ۱-۱- مقدمه ۲
- ۱-۲- بیان مسأله ۳
- ۱-۳- ضرورت و اهمیت تحقیق ۷
- ۱-۴- سؤالات پژوهش ۷
- ۱-۵- فرضیات تحقیق ۷
- ۱-۵-۱- فرضیه اصلی ۷
- ۱-۵-۲- فرضیه‌های فرعی ۸
- ۱-۶- اهداف تحقیق ۸
- ۱-۶-۱- اهداف فرعی ۸
- ۱-۶-۲- هدف کاربردی ۸
- ۱-۷- جنبه نوآوری موضوع ۸
- ۱-۸- روش پژوهش ۹
- ۱-۹- پیشینه تحقیق ۹
- ۱-۱۰- ساختار تحقیق ۱۱

فصل دوم : ادبیات و پیشینه تحقیق

- ۲-۱- موضوع اسلام و جمهوری اسلامی به حقوق سیاسی متهم ۱۲
- ۲-۱-۱- موضع اسلام نسبت به حقوق سیاسی متهم ۱۲
- ۲-۱-۲- موضع نظام حقوقی جمهوری اسلامی ایران نسبت به حقوق سیاسی متهم ۱۳
- ۲-۲- رویکرد اسناد بین المللی به حقوق سیاسی متهمان ۱۵
- ۲-۳- اصول حقوقی مرتبط با حقوق متهمان سیاسی ۱۶
- ۲-۳-۱- اصل براءت ۱۶
- ۲-۳-۱-۱- خاستگاه تاریخی اصل براءت ۱۷
- ۲-۳-۱-۲- مبانی انسان شناختی اصل براءت ۱۹
- ۲-۳-۲- ضوابط قانونی اصل براءت ۲۱
- ۲-۳-۲-۱- قانون اساسی ۲۱
- ۲-۳-۲-۲- قوانین عادی ۲۱

۲۱	..... ۲-۳-۲-۳ اسناد فراملی
۲۲	..... ۲-۳-۲-۴ دید تطبیقی به اصل برائت
۲۷	..... ۲-۴ اصل کرامت انسانی
۲۸	..... ۲-۴-۱ مفهوم لغوی و اصطلاحی کرامت
۲۸	..... ۲-۴-۲ انواع کرامت
۲۸	..... ۲-۴-۳ حمایت از اصل کرامت انسانی در اسلام
۲۹	..... ۲-۴-۴ اصل کرامت در اسناد فراملی
۲۹	..... ۲-۴-۴-۱ اعلامیه‌ی جهانی حقوق بشر
۲۹	..... ۲-۴-۴-۲ میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی
۳۰	..... ۲-۴-۴-۳ اعلامیه‌ی اسلامی حقوق بشر
۳۰	..... ۲-۴-۵ مبانی اصل کرامت در قانون اساسی ایران
۳۱	..... ۲-۴-۵-۱ عدالت قضایی
۳۱	..... ۲-۴-۵-۲ مفهوم لغوی و اصطلاحی عدالت
۳۲	..... ۲-۴-۵-۳ منشأ عدالت کیفری

فصل سوم: حقوق متهم سیاسی در مرحله کشف جرم و تحقیقات مقدماتی

۳۷	..... ۳-۱ حقوق متهم سیاسی در مرحله کشف جرم و تحقیقات مقدماتی
۳۷	..... ۳-۱-۱ حقوق دفاعی متهم سیاسی
۳۸	..... ۳-۱-۱-۱ متهم سیاسی در مرحله‌ی کشف جرم
۳۹	..... ۳-۱-۱-۲ مرحله‌ی تحقیقات مقدماتی

فصل چهارم: حقوق متهم سیاسی در مرحله‌ی دادرسی

۶۷	..... ۴-۱ سیر تحول اصول دادرسی کیفری
۶۹	..... ۴-۱-۱ انواع نظام‌های دادرسی
۶۹	..... ۴-۱-۱-۱ نظام اتهامی
۷۰	..... ۴-۱-۱-۲ نظام تفتیشی
۷۰	..... ۴-۱-۱-۳ نظام مختلط
۷۳	..... ۴-۲ حقوق متهم سیاسی در مرحله‌ی دادرسی
۷۳	..... ۴-۲-۱ اصل لزوم تساوی بین طرفین دعوی
۷۳	..... ۴-۲-۱-۱ اصل لزوم تساوی بین طرفین دعوی در حقوق اسلام
۷۴	..... ۴-۲-۱-۲ اصل لزوم تساوی بین طرفین دعوی در حقوق ایران
۷۵	..... ۴-۲-۱-۳ اصل لزوم تساوی بین طرفین دعوی در اسناد بین‌المللی

- ۷۶ ..... ۴-۲-۲- علنی بودن دادرسی
- ۷۶ ..... ۴-۲-۲-۱- علنی بودن دادرسی در حقوق اسلام
- ۷۸ ..... ۴-۲-۲-۲- علنی بودن دادرسی در اسناد بین المللی
- ۷۸ ..... ۴-۲-۲-۳- علنی بودن دادرسی در حقوق ایران
- ۷۹ ..... ۳-۲-۴- استقلال قاضی
- ۷۹ ..... ۱-۳-۲-۴- استقلال قاضی در اسناد بین المللی
- ۸۰ ..... ۲-۳-۲-۴- استقلال قاضی در حقوق اسلام
- ۸۱ ..... ۳-۳-۲-۴- استقلال قاضی در حقوق ایران
- ۸۲ ..... ۴-۲-۴- حق استفاده از وکیل مدافع و معاضدت قضایی در مرحله‌ی دادرسی
- ۸۳ ..... ۴-۲-۵- حق استفاده از وکیل مدافع و معاضدت قضایی در حقوق اسلام
- ۸۵ ..... ۴-۳- حقوق متهم سیاسی بعد از مرحله‌ی دادرسی
- ۸۵ ..... ۴-۳-۱- تجدید نظر خواهی متهم
- ۸۶ ..... ۴-۳-۱-۱- معنای لغوی و اصطلاحی تجدید نظر
- ۸۷ ..... ۴-۳-۱-۲- ضرورت تجدید نظر
- ۹۲ ..... ۴-۳-۱-۳- حق تجدید نظر خواهی در اسناد بین المللی
- ۹۶ ..... ۴-۳-۳- جهات درخواست تجدید نظر
- ۹۶ ..... ۴-۳-۴- آثار دادخواست تجدید نظر
- ۹۶ ..... ۴-۳-۴-۱- منع تشدید مجازات در مرحله‌ی تجدید نظر
- ۹۷ ..... ۴-۳-۴-۲- واخواهی
- ۹۹ ..... ۴-۴- حق واخواهی در حقوق ایران
- ۱۰۰ ..... ۴-۵- آثار واخواهی
- ۱۰۱ ..... ۴-۶- حق واخواهی در حقوق اسلام
- ۱۰۲ ..... ۴-۷- اعاده‌ی داری
- ۱۰۲ ..... ۴-۷-۱- تاریخچه‌ی اعاده‌ی دادرسی
- ۱۰۳ ..... ۴-۷-۲- جهات اعاده‌ی دادرسی

فصل پنجم : نتیجه گیری

- ۱۰۵ ..... ۵-۱- نتیجه گیری
- ۱۰۶ ..... ۵-۲- پیشنهادات
- ۱۱۴ ..... چکیده لاتین

چکیده:

هدف از این پژوهش بررسی حقوق متهمین سیاسی در قوانین موضوعه ایران و فقه امامیه است. از این رو با تفکیک بین متهم و مجرم در جرایم سیاسی و جرایم امنیتی موضوع تحلیل و تبیین شده است. نوع مطالعه توصیفی تحلیلی و از نظر هدف کاربردی می باشد. برای گردآوری اطلاعات در این پژوهش از منابع اسنادی و روش کتابخانه ای استفاده شده است. جرم سیاسی در حقوق موضوعه ایران در قالب قانون جرم سیاسی مصوب ۱۳۹۵ برای اولین بار تجلی یافت و البته در تصویب قانون به ریشه های فقهی آن توجه شد. به هر روی باید این مهم را مد نظر داشت که اصول دادرسی عادلانه در رسیدگی به همه جرایم از جمله جرم سیاسی رعایت گردد. همچنین جرم انگاری در این جرایم به شکل وسیع نبوده و بر طبق اصل قانونی بودن جرم و مجازات مجرمین این حوزه از حقوق جزا شناسایی شوند. در خصوص تفسیر جرایم سیاسی باید بین مجرمین سیاسی و مجرمین امنیتی قائل به تفکیک شد. مجرمین سیاسی با هدف اصلاح امور جامعه اقدام به فعل یا ترک فعلی کرده در حالی که در جرایم امنیتی مانند تروریسم قصد تخریب و ضربه زدن به نظام سیاسی و اقتصادی وجود دارد. به عنوان نتیجه باید گفت در خصوص مجرمین سیاسی باید سیاست جنایی افتراقی که همه جلوه های قانونمداری و حکومت قانون را در دولت حقوقی تضمین نماید در نظر گرفته شود.

کلمات کلیدی:

جرم سیاسی، مجرمین سیاسی، اصل برائت، فقه امامیه

فصل اول

کلیات تحقیق

۱-۱- مقدمه

در هر جامعه و کشوری اصولاً اشخاص یا گروه‌هایی وجود دارند که عمدتاً به خاطر حفظ و یا کسب منافع شخصی مانند قدرت و ثروت و امیال خود و یا در پی رسیدن به خواسته‌های گروهی و مناسب سیاسی و موارد مشابه آن مرتکب رفتار ساختارشکنانه می‌شوند که به واسطه آن به حقوق جامعه و اشخاص تعدی و تجاوز می‌کنند. بدیهی است که نظام‌های حقوقی نیز حسب مورد و بر اساس قوانین و مقررات موجود اقدام به واکنش نسبت به این نوع از جرائم که تحت عنوان جرائم سیاسی شناخته می‌شود می‌نمایند، در حقوق ایران نیز بنا به دلیل فقدان قانون اختصاصی و متناسب در همین زمینه، در سال ۱۳۹۵، قانونی تحت عنوان قانون جرم سیاسی مورد تصویب مقنن قرار گرفت که بر اساس مقررات موجود در آن، دستگاه قضایی می‌تواند مبتنی بر قانون اختصاصی جرم سیاسی و شرایط حاکم بر دادرسی و صدور حکم آن، رسیدگی و صدور حکم نماید و دیگر از استناد به مواد عمومی قانون مجازات اسلامی برای برخورد با این جرم‌رهای یابد. جرم سیاسی، افزون بر معنای متداول جرائم علیه حکومت که در نظام حقوقی ایران بیشتر بدان پرداخته شده است، شامل دسته دیگر از جرائم که از سوی حکومت و کارگزاران آن با انگیزه‌ها یا نتایج سیاسی علیه حقوق اساسی

شهروندان اتفاق می‌افتد نیز می‌شود که باید این دسته جرائم سیاسی را با ارزش‌گذاری اخلاقی، جرائم سیاسی صرف نامید. سیاسی انگاشتن جرائم دارای وصف سیاسی علیه حقوق اساسی شهروندان و جرم‌انگاری آن‌ها سبب می‌گردد، مستند به اصل ۱۶۸ قانون اساسی، رسیدگی به این جرائم به صورت علنی و با حضور هیئت-منصفه صورت پذیرد. چنین امری منجر به داوری افکار عمومی نسبت به فرآیند دادگاه و جلوگیری از انحراف آن می‌گردد. به‌علاوه موجد آگاهی عمومی از نقض حقوق اساسی توسط جریان‌های سیاسی مستقر در نهادهای حکومت شده، سبب می‌شود شهروندان امکان تصمیم‌گیری دقیق‌تر در اعمال حقوق سیاسی خصوصاً حق بر تعیین سرنوشت، نسبت به جریان‌های سیاسی داشته باشند.

۲-۱- بیان مسأله

هر اقدامی که با انگیزه و قصد ضربه زدن به اصل نظام باشد، جرم امنیتی تلقی شده و سیاسی نیست. کما اینکه همه رفتارهایی که با انگیزه اصلاح امور کشور بدون قصد ضربه زدن به اصل نظام هم باشد، سیاسی تلقی نشده و تنها موارد مصرح در ماده ۲ قانون از مصادیق جرم سیاسی قلمداد شده است. بنابراین زمانی که انگیزه اصلاح امور کشور بدون قصد ضربه زدن به اصل نظام صورت گیرد، جرم سیاسی تلقی شده و مرتکب از مزایای مربوط به مجرمان سیاسی برخوردار می‌شود. هرگاه رفتاری با انگیزه نقد عملکرد حاکمیت یا کسب یا حفظ قدرت، واقع شود بدون آنکه مرتکب، قصد ضربه زدن به اصول و چهارچوب‌های بنیادین نظام جمهوری اسلامی ایران را داشته باشد، جرم سیاسی محسوب می‌شود. جرائم همچون توهین، ایراد افتراء و نشر اکاذیب نسبت به رؤسای سه قوه، رئیس مجمع تشخیص مصلحت نظام، معاونان رئیس جمهور، وزرا، نمایندگان مجلس شورای اسلامی و خبرگان رهبری و اعضای شورای نگهبان، توهین به رئیس کشور خارجی یا نماینده سیاسی آن، جرائم مندرج در قانون فعالیت احزاب، جمعیت‌ها و انجمن‌های سیاسی و صنفی و انجمن‌های اسلامی یا اقلیت‌های دینی شناخته شده، جرائم راجع به تقصیرات مقامات و مأموران دولتی موضوع فصل دهم باب پنجم قانون مجازات اسلامی و جرائم مقرر در قوانین انتخابات خبرگان رهبری، ریاست جمهوری، مجلس و شوراهای اسلامی شهر و روستا در صورت انطباق با تعریف مقرر در ماده (۱) قانون جرم سیاسی از جمله جرائم سیاسی محسوب می‌شوند. جرائم موجب حد، قصاص و دیه، جرائم علیه امنیت داخلی یا خارجی، جرائم خشونت‌بار، آدم‌ربایی، قاچاق، شروع به این جرائم و معاونت در آنها، جرائم سیاسی محسوب نمی‌گردند.

تشخیص سیاسی یا غیرسیاسی بودن اتهام با دادسرا یا دادگاهی است که پرونده در آن مطرح است. اولین حق متهم سیاسی این است که متهم سیاسی می‌تواند در هر مرحله از رسیدگی در دادسرا و تا پایان جلسه اول دادرسی در دادگاه نسبت به سیاسی بودن اتهام ایراد کند. حق اطلاع متهم از اتهام وارده، احترام به

حق دفاع او، برقراری موازنه میان او و مدعی به حساب می‌آید، زیرا جهل و عدم اطلاع متهم از اتهام انتسابی و دلایل آن موجب تضییع حق دفاع و آزادی‌های فردی او می‌شود. حقوق متهم به معنای تضمین راهکارها و تدابیری است که به منظور حفظ و حراست از امتیازها و منافع شخصی است که به او اتهام ارتکاب عمل مجرمانه‌ای وارد شده است. متهم در مراحل مختلف جریان عدالت کیفری و دادرسی جزایی از امتیازها و حقوقی بهره‌مند است. این مراحل عبارتند از کشف و تعقیب، تحقیقات مقدماتی و نهایی و همچنین محاکمه، صدور رأی محکومیت و سرانجام اجرای حکم جزایی که در مرحله آخر متهم دیگر مجرم و محکوم علیه می‌باشد و جایگاه بحث حقوق دفاعی متهم برای وی مطرح نمی‌شود.

متهمان و محکومان به جرائم سیاسی علاوه بر برخورداری از حقوقی که برای متهمان و محکومان عادی به موجب قوانین و مقررات پیش‌بینی شده حسب مورد از امتیازات زیر نیز بهره‌مند می‌شوند:

- ۱- مجزا بودن محل نگهداری در مدت بازداشت و حبس از مجرمان عادی
- ۲- ممنوعیت وادار کردن به پوشیدن لباس زندان و یا کار اجباری در طول دوران بازداشت و یا حبس
- ۳- ممنوعیت دستبند زدن
- ۴- ممنوعیت اجرای احکام ناظر به تکرار جرم
- ۵- غیرقابل استرداد بودن مجرمان سیاسی
- ۶- ممنوعیت بازداشت و حبس به صورت انفرادی، به جز در مواردی که دادگاه بیم تبانی بدهد یا آن را برای تکمیل تحقیقات ضروری بداند.

- ۷- حق ملاقات و مکاتبه مستمر با بستگان و آشنایان در طول مدت حبس
  - ۸- حق دسترسی به کتب، نشریات، رادیو و تلویزیون در طول مدت حبس
- طبق طرح مصوب مجلس یکی از امتیازات مجرم سیاسی این است که (مجرم سیاسی مشمول قواعد حکم بر استرداد مجرمان عادی نیست). مسلم است که هیچ دولتی تبعه‌ی خود را دست بسته تحویل دولت مجنی علیه و متضرر که جرم سیاسی علیه وی واقع شده نمی‌دهد و این در صورتی است که یکی از اتباع یک کشور در کشور دیگر مرتکب جرم سیاسی شود. چرا که اگر دولتی تن به چنین کاری دهد از یک طرف ثابت کرد هست که صلاحیت رسیدگی به جرم را در کشور خود ندارد و از سوی دیگر آن وجهه بین‌المللی خود را در سطح جهانی از دست خواهد داد زیرا که این امر ناشی از ضعف اقتدار داخلی یک حکومت است. ضمن اینکه این کار نوعی تن دادن به دخالت بیگانگان در امور داخلی مملکتی نیز در افکار عمومی محسوب می‌شود. اما مشکل جایی است که تبعه کشور علیه مملکت خود جرم سیاسی مرتکب شده و به کشور دیگر بگریزد. و چه بسا پناهندگی سیاسی از دولت آن کشور بخواهد درست است که از نظر مجنی علیه فرد مزبور مجرم است و باید محاکمه شود ولی دولتی که از او پناهندگی سیاسی درخواست شده دلیلی برای محاکمه

وی ندارد چرا که از طرف او جرمی علیه دولت اعطاء کننده پناهندگی ارتکاب نشده (از سویی فرد متقاضی پناهندگی) و از طرف دیگر این دولت هیچگونه تعصبی نسبت به فرد مذکور ندارد و از دید دولت اعطاء کننده پناهندگی، فرد، شخصی است که به آن کشور پناه آورده و ای خلاف اصول انسانی و اخلاقی است که او را محاکمه نماید یا به دولت متبوع وی تحویل دهد این در حالی است که از نظر منشور سازمان ملل اعطای پناهندگی به شخص درخواست کننده امری مطلوب و قابل تحسین است و بنا به مقررات مربوط به اعلامیه حقوق بشر استرداد پناهندگان امری محکوم است هر چند فرد پناهنده خائن به کشور خود باشد. لذا می بینیم که دولت اعطاء کننده پناهندگی توجه زیادی برای استرداد وی دارد و مقررات بین المللی نیز از توجه او حمایت کافی و لازم را می نماید. پناهندگی سیاسی امری است که تمام مذاهب و مکاتب جهان عمدتاً آن را قبول دارند. اسلام هم این مسأله را پذیرفته است که از آوردن دلایل و براهین برای آن امتناع می شود چرا که اگر قرار باشد به آن پردازیم باید در بحث (جرم بغی از نظر اسلام) به آن می پردازیم.

به طور کلی در مورد این نوع از جرائم اتفاق نظر وجود دارد که مجرمین اینگونه جریان قابل استرداد نمی باشند.

مثلاً پس از جنگ جهانی اول ۱۹۱۴ متفقین به استناد ماده ۲۲۷ عهدنامه و رسای تسلیم گیوم دوم را از نظر جریحه دار کردن ناموس بین المللی و لطمه زدن به اعتبار عهدنامه‌ی بین المللی تقاضای استردادش را نمودند ولی تقاضای آنها از طرف دولت هلند با این استدلال که تقاضای استرداد وقتی قابل قبول است که صرفاً جنبه سیاسی داشته باشد رد گردید. در خصوص جرایمی که دارای آثار سیاسی هستند نیز بحث زیادی شده در قانون استرداد مجرمین ۱۳۲۹ یکی از موارد عدم استرداد را چنین بیان کرده: (هرگاه جرم ارتكابی از جرائم سیاسی بوده و یا از اوضاع و احوال قضیه معلوم شود که استرداد به منظورهای سیاسی به عمل آمده است. سوء قصد به حیات افراد در هیچ مورد جرم سیاسی محسوب نخواهد شد. این شرط در بسیاری از قوانین استرداد به آن تصریح کرده اند. در موارد که نسبت به رئیس یک دولت خارجی در مورد سیاسی بودن جرم ارتكابی اختلاف پیش آید محاکم فرانسه یک ضابطه کلی به دست داده اند و آن این است که در قتل قصد سیاسی مطرح نیست و ضابطه وقوع قتل است.

در سال ۱۹۳۲ پادشاه یوگسلاوی الکساندر اول در بند ماری فرانسه به قتل رسید محاکم فرانسه قاتل را محاکمه و او را از جهت ارتکاب یک جنایت عمومی محکوم کردند و دولت فرانسه از دولت ایتالیا تقاضا کرد که معاون قاتل را که به کشور ایتالیا فرار کرده بود به دولت فرانسه تسلیم کند این تقاضا در دادگاه استیناف تورن مورد رسیدگی قرار گرفت و دادگاه مزبور به موجب رأی مورخ ۲۷ نوامبر ۱۹۳۴ استفاده از سکوتی که در قرارداد استرداد مجرمین سال ۱۸۷۰ فرانسه و ایتالیا در این مورد وجود داشت و در آن شرط سوء قصد ذکر نشده بود و با استدلال به اینکه عمل ارتکاب یک جرم سیاسی است تقاضای دولت فرانسه را در مورد

استرداد معاون جرم قتل رد کرد. در مورد ضرب سکه و جعل مسکوکات که به منظور سیاسی ارتکاب شده باشد مع الوصف یک جرم عمومی خصوصاً از نظر استرداد محسوب می‌شود. در مورد تقاضای ایران برای استرداد شاه از پاناما موضوع چنان با سیاست روز کشورها در آمیخته بود که مسأله استرداد و اتهامات را تحت الشعاع قرار داده بود و به هر حال قبل از اینکه اسناد استرداد به مراجع قضایی پاناما تسلیم شود شاه از این کشور خارج شد.

در قضیه لاکربی آمریکا و انگلیس استرداد دو تن از اتباع لیبی را می‌خواستند سال‌ها لیبی امتناع داشت و در این راه حملات هوایی آمریکا و مجازات‌های اعلامی شورای امنیت را تحمل کرد و سرانجام متهمان را با شرایطی برا محاکمه به دولت هلند (دولت ثالث) تسلیم نمود. موضوع از جهات مختلف مخصوصاً در حقوق بین‌الملل قابل بحث است.

تا سال ۱۹۹۲ تروریسم تنها یک جرم بین‌الملل بود اما از این زمان به بعد تهدید کننده صلح و امنیت بین‌المللی تلقی شد. شورای امنیت با صدور قطعنامه‌های ۷۳۱ و ۷۴۸ اعلام نمود که تروریسم (انفجار هواپیماهای در حال پرواز) تهدید علیه صلح و امنیت بین‌المللی می‌باشد و تصمیم گرفت بر اساس فصل هفتم منشور علیه عاملین تروریسم تصمیم بگیرد. شورای امنیت مجازات‌هایی را مقرر داشت و سرانجام در دسامبر ۱۹۹۷ کنوانسیون بین‌المللی سرکوب بمب‌گذاری‌ها تصویب گردید و دولت‌ها غیرمتعهدانه متهمین این جرائم را در داخل کشور به مجازات برسانند در غیر این صورت به دولت‌هایی که صلاحیت رسیدگی دارند مسترد دارند.

در حقوق اسلام، سیستم دادرسی دو مرحله‌ای نیست و یک مرحله‌ای می‌باشد ولی در همان یک مرحله‌ای هم برای متهم در مرحله‌ی تحقیق و تعقیب حقوقی را قائل است و لذا شناختن قواعد مربوط به حقوق متهم و تطبیق آن با حقوق عرفی و آیین دادرسی کیفری ایران اهمیت بسزایی دارد یعنی از زمانی که یک متهم تحت تعقیب قرار می‌گیرد تا زمانی که آن اتهام اثبات گردد تا آن زمان او حقوقی در اسلام دارد که اینها را تطبیق می‌دهیم با آن حقوقی که متهم در مرحله‌ی تحقیق و تعقیب در نظام حقوق عرفی دارد، لذا در این پژوهش به بررسی حقوق متهمین سیاسی در مرحله تحقیق و تعقیب کیفری در حقوق کیفری ایران وفقه امامیه می‌پردازیم.

اصل براءت، قانونی عام و کلی است؛ همه افراد بی گناه‌اند؛ مگر آن که خلاف آن ثابت شود. در صورت رجوع شهود از شهادت، در مسائل مالی شاهدان ملزم به جبران خسارت هستند و در امور کیفری، شاهد رجوع کننده، به مجازات قصاص نفس، قطع و... محکوم می‌شود؛ این قانون بر تأمین حقوق متهم بیگناه تأکید دارد. در حالت تقصیر یا اشتباه قاضی، پرداخت غرامت آن بر عهده بیت المال است. جرح به معنای مخدوش کردن است و متهم می‌تواند با استفاده از آن، شاهدان را به خاطر عدم احراز شرایط شهادت، از شهادت باز دارد.

قاعده درء به عنوان قانونی مهم، شک و تردید حاصل را به نفع متهم تفسیر کرده و مجازات را از وی ساقط می‌کند. حق داشتن وکیل، استفاده از قرارهای تأمین، علنی بودن محاکمات، تفهیم اتهام به متهم، حق اعاده دادرسی، حق آخرین دفاع، اعتراض بر احکام صادره و حق تجدیدنظرخواهی از حقوق در نظر گرفته شده برای متهمان سیاسی هم است (حبیب پروین، ۱۳۸۷، ص ۴۲)

۳-۱- ضرورت و اهمیت تحقیق

هرچند که در حقوق اسلام، سیستم دادرسی دو مرحله‌ای نیست و یک مرحله‌ای می‌باشد ولی در همان یک مرحله‌ای هم برای متهم در مرحله‌ی تحقیق و تعقیب حقوقی را قائل است و لذا شناختن قواعد مربوط به حقوق متهم و تطبیق آن با حقوق عرفی و آیین دادرسی کیفری ایران اهمیت بسزایی دارد یعنی از زمانی که یک متهم تحت تعقیب قرار می‌گیرد تا زمانی که آن اتهام اثبات گردد، لذا در این پژوهش برای بررسی تفاوت‌های حقوق متهمین سیاسی در فقه امامیه و حقوق ایران به بررسی حقوق متهمین سیاسی در مرحله تحقیق و تعقیب کیفری در حقوق کیفری ایران و فقه امامیه می‌پردازیم.

۴-۱- سؤالات پژوهش

سؤال اصلی:

حقوق متهم در خصوص جرم سیاسی در نظام حقوقی ایران باید شامل چه مواردی شود؟

سؤالات فرعی:

- ۱- در قوانین موضوعه ایران و فقه امامیه متهم در کدام مرحله از رسیدگی به اتهام خود نسبت به غیرسیاسی بودن اتهام خود ایراد کند؟
- ۲- حقوق متهمین سیاسی در قوانین موضوعه ایران با حقوقی که برای متهمین سیاسی در فقه امامیه مطرح شده است چه تفاوتی دارد؟

۵-۱- فرضیات تحقیق

۱-۵-۱- فرضیه اصلی

حقوق متهم در نظام حقوقی ایران باید مطابق موازین دادرسی عادلانه و رعایت کرامت انسانی لحاظ شود.

۲-۵-۱- فرضیه‌های فرعی

۱. حقوق متهمین سیاسی در حقوق کیفری ایران و فقه امامیه، در قواعد کلی مطابقت دارد ولیکن در آیین دادرسی کیفری اختلافاتی وجود دارد.
۲. حقوق متهمین سیاسی در مرحله تحقیق و تعقیب کیفری در فقه امامیه با حقوق کیفری ایران متفاوت است.

۶-۱- اهداف تحقیق

مهم‌ترین هدف پژوهشی در این پژوهش بررسی تفاوت‌ها و شباهت‌های حقوق متهمین سیاسی در قوانین موضوعه ایران و فقه امامیه می‌باشد.

۱-۶-۱- اهداف فرعی

۱. بررسی حقوق متهمین سیاسی در مرحله تحقیق در قوانین موضوعه ایران
۲. بررسی حقوق متهمین سیاسی در مرحله تحقیق در قوانین فقه امامیه
۳. بررسی حقوق متهمین سیاسی در مرحله تعقیب کیفری در قوانین موضوعه ایران
۴. بررسی حقوق متهمین سیاسی در مرحله تعقیب کیفری در فقه امامیه
۵. بررسی مطابقت‌ها و اختلافات حقوق متهمین سیاسی در مرحله تحقیق و تعقیب کیفری در حقوق کیفری ایران و فقه امامیه

۱-۶-۲- هدف کاربردی

مهم‌ترین هدف کاربردی این پژوهش، شناسایی حقوق متهمین سیاسی و تفاوت آن با فقه امامیه است.

۷-۱- جنبه نوآوری موضوع

مهم‌ترین نوآوری این تحقیق، بررسی مطابقت‌ها و اختلافات حقوق متهمین سیاسی در مرحله تحقیق و تعقیب کیفری در حقوق کیفری ایران و فقه امامیه می‌باشد که تاکنون در پژوهش‌های گذشته به بررسی آن پرداخته نشده است.

۸-۱- روش پژوهش

شیوه کار تحقیق، مطالعه توصیفی، تحلیلی و تطبیقی منابع کتابخانه‌ای و اینترنتی و فیش برداری از آن‌ها بوده است و در این راستا از منابع کتابخانه‌های دانشگاه‌ها مورد استفاده قرار گرفته است. خوشبختانه محدودیتی در انجام این پژوهش در کار نبوده و صرفاً عمده نقص این تحقیق کم بودن کتب و منابع حقوقی در خصوص حقوق متهمین سیاسی و شرایط قانونی و کیفیت صحیح آن بوده هر چند منابع فقهی و شرعی پیرامون این موضوع به فراوانی در دسترس بوده لیکن متأسفانه حقوق متهمین سیاسی و بررسی علمی موضوع در نظام کنونی دادرسی کیفری ایران کمتر مورد توجه علمای حقوق کیفری قرار گرفته به جز تعداد انگشت شماری که این موضوع اشاراتی داشته‌اند که لزوم کنکاش بیشتر در این مقوله را می‌طلبد.

۹-۱- پیشینه تحقیق

بارانی، زهرا (۱۳۹۵) در پژوهش خود با عنوان «حقوق متهمین سیاسی در قوانین موضوعه ایران» پرداخته است. وی حقوق متهمان سیاسی در قوانین موضوعه ایران را مجزا بودن محل نگهداری در مدت بازداشت و حبس از مجرمان عادی، ممنوعیت از پوشاندن لباس زندان در طول دوران بازداشت و حبس، ممنوعیت اجرای مقررات ناظر به تکرار جرم، غیرقابل استرداد بودن مجرمان سیاسی، ممنوعیت بازداشت و حبس به صورت انفرادی به جز در مواردی که مقام قضائی بیم تبانی بدهد، حق ملاقات و مکاتبه با بستگان طبقه اول در طول مدت حبس، حق دسترسی به کتب، نشریات، رادیو و تلویزیون در طول مدت حبس بیان می‌کند.

شریفی، محسن (۱۳۹۰) در پژوهش خود با عنوان «حقوق متهم سیاسی در حقوق ایران و اعلامیه‌ی جهانی حقوق بشر» به این موضوع پرداخته است که متهم می‌تواند در هر مرحله از رسیدگی در دادسرا و تا پایان جلسه اول دادرسی در دادگاه نسبت به غیرسیاسی بودن اتهام خود ایراد کند. مرجع رسیدگی‌کننده طی قراری در این مورد اظهار نظر می‌نماید. شیوه صدور و اعتراض به این قرار تابع مقررات قانون آیین دادرسی کیفری است. این پژوهش صرفاً جنبه تئوریک موضوع را بررسی کرده است.

نجف آبادی، عبدالرضا (۱۳۹۰) در پژوهش خود با عنوان «حقوق و آزادی‌های متهم سیاسی در تحقیقات مقدماتی» به این موضوع پرداخته است که رسیدگی به جرائم سیاسی و مطبوعاتی علنی است و با حضور هیأت منصفه در محاکم دادگستری، صورت می‌گیرد. نحوه انتخاب، شرایط، اختیارات هیأت منصفه و تعریف

جرم سیاسی را، قانون بر اساس موازین اسلامی معین می‌کند و از حقوق متهم سیاسی می‌توان به حق ملاقات و مکاتبه با بستگان طبقه اول در طول مدت حبس، حق دسترسی به کتب اشاره نمود. این پژوهش فقط به تحقیقات مقدماتی اشاره کرده و سایر موارد در آن مندرج نیست.

نصیری آهنگر، مرتضی (۱۳۹۲) در پژوهش خود با عنوان «بررسی تحولات جرم سیاسی در ایران» این قانون از حیث ماهوی و شکلی با ایرادات عدیده و غیر قابل اغماضی نظیر نقض اصل کیفیت قانون، استفاده از عبارات مبهم، ارائه تعریف مضیق از جرم سیاسی و ... مواجه است که می‌تواند حقوق متهم سیاسی را به مخاطره بیافکند. به خصوص آنکه احاله دادرسی این جرائم به قانون آیین دادرسی کیفری مصوب ۱۳۹۲ و اجتناب از تصریح به تضمینات دادرسی ارفاقی جرائم سیاسی، خود مشکلی مضاعف ایجاد نموده است. پژوهش حاضر ضمن تبیین علمی موضوع، با محوریت قانون جرم سیاسی و قانون آیین دادرسی کیفری، به نقد و بررسی رویکرد نوین مقنن در خصوص جرائم سیاسی؛ ایرادات و کاستی‌ها وارده بر قوانین مربوطه پرداخته است تا در جهت اصلاح سیاست تقنینی ایران و تضمین هرچه بهتر حقوق متهم و مجرم سیاسی گامی برداشته شود. این پژوهش بیشتر رویکرد تاریخی نسبت به موضوع دارد.

گل خندان، سمیرا (۱۳۹۳) در پژوهش خود با عنوان «بررسی تطبیقی اصل برائت، آثار و استثنائات آن در حقوق جزا و جرم سیاسی» به بررسی اصل برائت که به عنوان یکی از مهمترین و اساسی‌ترین اصول حاکم بر یک نظام دادرسی عادلانه محسوب می‌شود، پرداخته است و به این معنا است که متهم سیاسی از همان اولین مرحله‌ای که در معرض تعقیب و اسناد اتهام قرار می‌گیرد بی‌گناه فرض می‌شود بدون اینکه هیچ تکلیفی به اثبات بیگناهی خود داشته باشد، در اسناد بین المللی و قوانین رویه‌های قضایی کشورهای مختلف از جایگاه ویژه‌ای برخوردار است و به گونه‌ای که در بسیاری از اسناد بین المللی به رسمیت شناخته شده است از مهمترین آثار این اصل در ارتباط با حقوق دفاعی متهم سیاسی، تکلیف مقام تعقیب به اثبات عناصر متشکله جرم اتهامی عنصر مادی، عنصر معنوی و همچنین عنصر قانونی می‌باشد به این معنا که مقام تعقیب باید اتهام انسانی ماورای هر گونه شک و شبهه‌ی معقول را به اثبات برساند از یک دادرسی منصفانه مستقل و بی‌طرفانه، حق سکوت مصونیت در مقابل خود اتهامی، حق احضار، جرح شهود و ... می‌باشد. اما به رغم اعمال اصل برائت در امور کیفری، حاکم بودن آن بر دیگر اصول و قواعد حقوق جزاء در موارد خاصی از اعمال این اصل عدول می‌شود. در چنین مواردی، در حالیکه در ورود اتهام، اصل برائت بوده، این مقام تعقیب کننده است که باید ارکان مادی و معنوی جرم را اثبات کند، متهم مکلف به اثبات بی‌گناهی خویش نیست، وظیفه اصلی ارائه دلیل جابجا شده و بر دوش متهم قرار خواهد گرفت. فرضیه‌های تحقیق با توجه به سؤالات مطرح شده عبارتند از: مبنای اصل برائت در اسناد بین المللی، حقوق داخلی کشورها در تأمین عدالت حقوقی می‌باشد آثار اصل برائت در حقوق داخلی ایران به طور ناقص و مبهم پیش بینی شده است. عدول از اصل برائت یا